

Norsuvoimaa! Elefantit antiikin ajan sodankäynnissä

Pekka T. Heikura

Elefantit työ- ja sodankäyntivälineenä liitetään tavallisesti Intiaan. Norsujen käytöllä sekä työjuhtana että hyökkäysvoimana taisteluissa on ollut Intiassa pitkät perinteet. Sen sijaan vähemmän tunnettua on, että norsuja käytettiin antiikin aikana laajasti myös länsimaisessa sodankäynnissä. Aleksanteri Suuren Persian ja Intian sotaretkien jälkeen sotanorsut yleistyivät hellenististen ruhtinain ja maiden armeijoissa. Hellenististen armeijoiden antaman esikuvan mukaan myös karthagolaiset hankkivat norsuja ja käyttivät niitä roomalaisia vastaan puunilaissodissa.

Sodankäynnin mestarit, roomalaiset, eivät kuitenkaan näytä koskaan suuremmin innostuneen norsujen käyttämisestä armeijassaan. Roomalaiset käyttivät niitä ennen muuta julkisissa näytännöissä sirkuksessa ja amfiteattereissa. Roomalaisen nihkeyden nojalla on perinteisesti katsottu, että elefantit eivät olisi olleet tehokkaita sodankäynnin välineitä. Tosiasiassa sotanorsut ratkaisivat monien taistelujen lopputuloksen kreikkalais-roomalaisessa maailmassa ja vaikuttivat näin merkittävästi historian kulkuun.

Mistä norsuja saatiin?

Muoin niin suuresta 352-lajisesta norsueläinten lahkosta on nykyään jäljellä enää kaksi lajia: afrikannorsu (*Loxodonta africana*) ja intiannorsu (*Elephas maximus*). Afrikannorsuja on kolme alalajia: avointen heinikkomaiden savanninorsut, Afrikan länsi- ja keskiosissa elävät metsänorsut ja Namibian aavikkonorsut. Metsänorsu on näistä alalajeista pienin ja savanninorsu selvästi suurin: täysikasvuinen savanninorsu-uros on lapojen kohdalta noin 3,5 metriä korkea. Se painaa saman verran kuin kuorma-auto, noin 5000 kiloa. Intialaiset norsut ovat 2,5 metriä korkeita,

niiden selkä on kaareva ja vain uroksilla on näkyvät syöksyhampaat.

Vaikka norsulajit olivat samat kuin nykyään, norsujen maantieteellinen esiintyvyys poikkesi vanhana aikana nykyisestä. Intiannorsuja elää nykyisin vuoristoisilla alueilla Intiassa, Sri Lankassa, Kaakkois-Aasiassa, Malesiassa, Indonesiassa ja Kiinan eteläosissa. Luulöytöjen ja kirjallisten lähteiden perusteella tiedämme, että intiannorsuja eli vilheinä vanhalla ajalla myös Syyriassa ja Mesopotamiassa. Tämä ”syyrialainen” elefantti katosi ilmeisesti metsästyksen johdosta ensimmäisen vuosituhannen ensimmäisellä puoliskolla eKr. kokonaan Lähi-idästä eikä sen esiintyvyydestä ole kreikkalais-roomalaiselta ajalta todisteita.

Afrikkalaisen norsun levinneisyys poikkesi myös nykyisestä. Afrikannorsujen asuinalueet rajoittuvat nykyään Saharan eteläpuolelle. Antiikin aikana metsänorsuja eli kuitenkin runsaasti myös Saharan pohjoispuolella Atlasvuoristossa Marokon, Algerian ja luultavasti myös Tunisian alueella. Historia Augustan (Aelius 2,3) mukaan Pohjois-Afrikan maurit kutsuivat elefanttia nimellä caesai, ja tästä maurilaisesta sanasta tämän lähteen mukaan myös Caesar-lisänimi oli peräisin (ks. Scullard 1974 s.194 ja viite 136). Tämä on ristiriidassa yleisesti kannatetun käsityksen kanssa, jonka mukaan tämä Juliusten patriisisuvun kuuluisimman haaran lisänimi sai alkunsa siitä, että eräs Juliusten patriisisuvun varhainen jäsen oli syntynyt, a caeso matris utero, ”keisarinleikkauksella” (ks. Castrén & Pietilä-Castrén 2000 s. 90).

Saharan pohjoispuolella eläneet norsut kuolivat sukupuuttoon viimeistään Sevillan piispan, Isidoruksen, elinaikaan eli 600-luvun alkuun mennessä jKr. (Etymologiae 12,2,14), mutta mahdollisesti jo 300-luvulla jKr. (Themistios, or. 10). Ilmaston muutokset ovat voineet vaikuttaa Saharan pohjoispuolisten alueiden nor-

sujen katoamiseen, mutta todennäköisempi syy oli ihminen (*Scullard* 1974 s. 31).

Antiikin ajan pääasiallisin sotanorsujen reservuaari oli Intia, josta Aleksanteri Suuri ja myöhemmin myös hänen sotapäällikkönsä Seleukos Nikator toivat huomattavia määriä elefanteja Lähi-itään. Historioitsija ja maantieteilijä Strabonin mukaan Seleukos toi Intiasta peräti 500 norsua (*Strabon* 15,724; 16,752). Saman luvun antaa myös Plutarkhos (Alexander 62,2). Tätä lukua on laajasti epäilty, mutta jotkut tutkijat eivät pidä sitä täysin mahdollisena hyväksyä (ks. *Scullard* 1974 s. 97-98; Grainger 1990 s. 109-111). Intialaisten norsujen määrä pieneni 100-luvulla eKr., kun seleukidit menettivät itäiset provinssinsa ja kontaktit Intiaan vähenivät.

Egyptin Ptolemaiosten norsut olivat aluksi intialaisia, mutta vuoden 270 tienoilla eKr. he alkoivat hankkia myös metsänorsuja Eritrean alueelta Afrikasta. Karthagolaisten norsut taasen olivat peräisin pääasiassa Atlas-vuoriston alueelta, mutta heillä näyttää olleen käytössään jonkin verran myös intialaisia norsuja.

Antiikin ajan kirjoittajat olivat yksimielisiä siitä, että elefanteista intialainen norsu on suurempi ja vahvempi. Ensimmäisenä tämän väitteen esitti 300-luvulla eKr. Persian kuninkaan hovissa lääkärinä toiminut kreikkalainen Ktesias. Saman väitteen esittivät myös myöhemmät antiikin kirjailijat. Vuosina 23–79 jKr. elänyt Plinius vanhempi mm. kirjoittaa: "Afrikannorsut pelkäävät intiannorsuja, koska intialainen norsu on isompi" (*Plinius*, NH 8,9). Tämä väite on nykyisen yleisen mielikuvan vastainen, jonka mukaan afrikannorsu on selvästi suurempi. Antiikin ihmiset eivät kuitenkaan olleet väärässä: sodassa käytetyt afrikannorsut olivat pienempää alalajia, metsänorsuja, eivät massiivisia savanninorsuja. Niinpä historioitsija Polybios tuskin kertoo omiaan, kun hän toteaa, että Rafian taistelussa vuonna 217 Ptolemaioksen IV:n afrikannorsut säikkyivät Antiokhos III:n suuria ja voimakkaita intianorsuja ja kääntyivät pakoon niiden läheystessä (*Polybios* 5,84).

Norsujen yhteydessä on korostettava, että vaikka ihminen käyttää norsuja, niitä ei ole kesytetty. Norsut ovat luonnonvaraisia eläimiä, jotka on vangittu ja totutettu. Ihminen ei kasvata eikä jalosta niitä. Toinen tärkeä sodassa käytetty eläin, hevonen, on sen sijaan kesytetty eläin (*Diamond* 2003, s. 174).

Aleksanteri Suuri ja sotanorsut

Kreikkalaiset törmäsivät ensimmäisen kerran sotanorsuihin Gaugamelan taistelussa vuonna 331 eKr. Tässä taistelussa, jossa Aleksanteri Suuri voitti ratkaisevasti Persian suurkuninkaan Darios III:n armeijan, suurkuningas oli sijoittanut taistelulinjaansa 15 elefanttia. Näiden aktiivisesta osallistumisesta itse taisteluun ei ole kuitenkaan mainintoja. Osallistuessaan norsut olisivat hyvinkin voineet muuttaa historian kulkua. Myöhemmät antiikin ajan taistelut näet osoittivat, norsut olivat tehokas ase varsinkin norsuihin totuttamatonta ratsuväkeä vastaan: hevoset pelkäävät norsuja.

Aleksanteri kohtasi enemmän Intiaan. Hydaspes-joen taistelussa vuonna 326 kuningas Poroksen 200 sotanorsua estivät tehokkaasti makedonialaista ratsuväkeä käymästä Poroksen päälinjan kimpuun. Vaikka Aleksanterin omaan armeijaan kuului nyt myös norsuja, makedonialaisia hevosia ei ilmeisesti ollut totutettu näihin eläimiin riittävästi. Aleksanteri pystyi kuitenkin eliminoimaan Poroksen norsut jalkaväkensä avulla. Norsunajajat ammuttiin jousilla, itse norsut torjuttiin keihäillä, kirveillä ja miekoilla. Samaan aikaan taitavasti liikehtinyt makedonialainen ratsuväki murskasi vihollisen ratsuväen ja saarsi yhdessä jalkaväen kanssa vihollisen armeijan tuokkaan tilaan. Poroksen norsut saavuttivat tässä taistelussa vain vähäistä osamenestystä.

Aleksanteri pystyi voittamaan Hydaspes-joen taistelun muuttamalla nopeasti taktiikkaa nähtyään norsujen sijainnin Poroksen jalkaväkilinjan edessä. Diodoros Sisilialaisen maailmanhistorian (*Bibliothēke historike*) mukaan Poroksen norsuista säilyi hengissä vain 80 (*Diod.* 17,88). Omia norsujaan Aleksanteri ei käyttänyt taistelussa lainkaan.

Norsujoukot hellenistisen ajan sodankäynnissä

Palattuaan Intiasta takaisin Mesopotamiaan Aleksanteri toi mukanaan ehkä jopa 200 sotanorsua. Aleksanterin kuoleman jälkeen (323 eKr.) norsut näyttelivät merkittävää osuutta hänen seuraajiensa, diadokien, keskinäisissä välienselvittelyissä. Kaikki merkittävimmät diadokit hankkivat niitä armeijoihinsa. H.H. Scullard arvioi, että näiden taistelujen seurauksena käytettävissä olevien sotanorsujen määrä huveni vuoteen 321 mennessä 140:een (*Scullard* 1974

s. 81). Uusia kuitenkin hankittiin Intiasta. Seleukidien valtakunnan perustajan, Seleukos Nikatorin, väitetään tuoneen sieltä kerralla peräti 500 norsua, jotka hän oli saanut pohjoisintialaiselta ruhtinaalta Chandraguptalta Intiaan tekemänsä sotaretken aikana.

Hellenististen ruhtinaiden sotajoukoissa oli 300-luvun lopun ja 200-luvun taisteluissa tavallisesti 50–100 elefanttia. Ei ollut mitenkään harvinaista, että taistelukentällä oli yhtä aikaa 150 tai 200 sotanorsua (Gaebel 2002 s. 296).

Norsuosastojen organisaatiosta on säilynyt tietoja vain Asklepiodotokselta (Taktika 9). Filosofin Asklepiodotos eli viimeisellä vuosisadalla eKr. Aelianus Tacticus, joka eli puolestaan 100-luvulla jKr. toistaa Asklepiodotoksen selonteon (Taktike Theoria 23). Asklepiodotoksen mukaan 64:n norsun falangi (falangarkhia) jakaantui kahteen 32 norsun osastoon (keratarkhia), jossa oli kaksi 16 norsun osastoa (elefantarkhia). Elefantarkhia jakaantui taasen kahteen kahdeksan norsun ilarkhiaan, jossa oli kaksi neljän norsun epitherarkhiaa ja neljä kahden norsun ryhmää. Pohjimmaisena hierarkiassa oli norsu ja sen ajaja. Koko joukko eteni mahdollisesti muodostelmassa, joka oli kahdeksan norsua syvä ja kahdeksan leveä. Scullard arvelee, että Asklepiodotoksen kuvaus oli enemmän kuvaus sulkeisharjoituksesta kuin vastasi todellisuutta taistelukentällä. Taistelukentällä normaaliyksikkö näyttäisi olleen kahdeksan norsun ilarkhia (Scullard 1974 s. 236).

Norsuja ohjasi norsunhoitaja. Varsinaiset taistelijat istuivat joko suoraan selässä tai selkään nostetuissa torneissa tai linnoissa (thorakia). Taistelijat oli aseistettu jousin ja keihäin. Normaalmiehistössä oli ilmeisesti 2–3 miestä.

Karthagolaiset eivät näytä asettaneen norsuihinsa torneja, koska heidän afrikkalaiset metsänorsunsa eivät olleet ilmeisesti tarpeeksi vahvoja niitä kantamaan menettämättä liikkuvuuttaan. Lisäksi karthagolaisten norsut eivät ehkä torneja tarvinneetkaan, koska heidän päävastustajansa, roomalaiset, eivät käyttäneet sotanorsuja eikä norsunajaja tarvinnut suojausta niitä vastaan.

Elefantit panssaroitiin otsalaatoilla (frontalia) ja raskailla rautalevyillä (loricae). Syöksyhampaisiin voitiin asettaa hampaiden tueksi ja aseeksi rautakeihäät. Norsut koristeltiin otstätöyhdöillä ja kulta-, hopea- ja purppurakoristeilla.

Claudius Aelianuksen (n. 170 – n. 235 jKr.) mukaan norsuille juotettiin ennen taistelua rohkaiseksi viiniä (De Natura Animalium (Peri zoion

idiotetos) 13,8). Alkoholin juottaminen norsuille on mainittu myös juutalaisten Kolmannessa makkabealaiskirjeessä. Sen mukaan Egyptin Ptolemaios IV Filopator (221–205 eKr.) aikoi tallauttaa kuoliaaksi häntä vastustaneita juutalaisia juopuneilla norsuilla Aleksandrian hippodromilla.

Kaksi taistelua

Aleksanteri Suuren seuraajien historian kannalta tärkeässä Ipsoksen taistelussa Pohjois-Fryygiassa vuonna 301 Seleukoksen Intiasta tuomat elefantit näyttelivät merkittävää osuutta. Tässä taistelussa Aleksanterin valtakunnan itäisiä osia hallitsevan Seuleukoksen ja Traakiassa ja Pontoksessa valtaa pitävän Lysimakhoksen yhdistyneet joukot löivät lähinnä Vähä-Aasiaa ja Syyriaa isännöineen Antigonoksen, joka oli pitkään pyrkinyt yhdistämään uudelleen Aleksanterin valtakunnan.

Antigonoksella oli ylivoima jalkaväessä: 70 000 miestä liittoutuneiden 64 000 vastaan. Ratsuväen ja erityisesti sotanorsujen osalta hän oli kuitenkin alivoimainen. Ratsuväkeä hänellä oli 10 000, liittoutuneilla 15 000. Antigonoksella oli vain 75 norsua, mutta Seleukoksella oli 400 (Plutarkhos, Demetrios 28,3) tai jopa 480 norsua (Diodoros 20,113). Taistelun alussa Antigonoksen pojan, Demetrioksen, komentama ratsuväki murskasi vihollisen ratsuväen, mutta ajoi sitä takaa liian kauas. Seleukos kykeni estämään norsuillaan Demetrioksen paluun taistelualueelle. Lopputaistelussa osa Antigonoksen joukoista siirtyi Seleukoksen puolelle, Antigonos itse kaatui. Taistelun jälkeen hänen maa-alueensa jaettiin voittajien kesken. Ipsoksen taistelu sinetöi lopullisesti Aleksanterin valtakunnan hajoamisen.

Sotanorsuilla voitiin myös voittaa taisteluja ilman muiden aselajien tukeakin varsinkin jos vastassa oli vihollinen, joka ei ollut koskaan niitä ennen kohdannut. Tällainen oli ns. elefantitaistelu, jonka seleukidikuningas Antiokhos I voitti galaatteja (kelttejä) vastaan Vähä-Aasiassa. Taistelun ajankohta ja tarkempi paikka ovat epäselviä. Jotkut tutkijat ehdottavat ajankohdaksi vuotta 275 (esim. Gaebel 2002) mutta myös vuotta 269 eKr. on tarjottu (Wörrle 1975; Strobel 1991 ja 1996). Ainoa yksityiskohdista sisältävä kuvaus taistelusta on 100-luvulla jKr. eläneeltä Lukianokselta (Zeuxis 8-11; Keller 1909 s. 377 ja Scullard 1974 s. 122). Sen mukaan Antiokhoksen 16 elefanttia säikäyttelivät kelttien ratsuväen pakosalle ja murskasivat sitten

heidän jalkaväkensä. Voitto oli yksinomaan näiden 16 sotanorsun ansiota, muut aselajit tuskin edes osallistuivat siihen.

”*Elephantos porcina vox terret*”

Sotanorsut ratkaisivat myös Etelä-Italian kreikkalaisia auttamaan tulleen Pyrrhoksen ja roomalaisten ensimmäisen kohtaamisen Herakleiasissa vuonna 280. Taistelu näytti ratkaisemattomalta, kunnes Pyrrhos komensi 20 norsuaan taisteluun, jolloin roomalaisten legioonat ja ratsuväki joutuivat paniikkiin. Pyrrhos täydensi voittonsa thessalialaisen ratsuväkensä avulla. Sotanorsut osoittivat jälleen voimansa vihollista vastaan, joka ei ollut koskaan aikaisemmin kohdannut niitä. Vielä seuraavassa taistelussa, Asculumissa, sotanorsut ratkaisivat lopulta ankan taistelun Pyrrhoksen hyväksi.

Sen sijaan Malventumissa vuonna 275 roomalaiset olivat jo kehittäneet keinot näitä ”lukanialaisiksi häriksi” (*Plinius, NH 8,16; Isodoros, Etymologiae 12,2,14*) kutsumiaan eläimiä vastaan. Tässä Pyrrhoksen tappioon päättyneessä taistelussa sotanorsut ajettiin pakosalle ilmeisesti (katapulttien) tulinuolilla tai keihäillä (*Scullard 1974 s. 110-113; Gaebel 2002 s. 235*). Norsut syöksyivät epeiroslaisten omiin riveihin aiheuttaen suurta vahinkoa. Tosin Claudius Aelianuksen mukaan roomalaisten ratkaiseva ase Pyrrhosta vastaan olisivatkin olleet siat, jotka kiljunnallaan säikäyttivät norsut tiehensä ja toivat voiton roomalaisille (*De Natura Animalium 1,38*). Uskokoon ken tahtoo tähän tarinaan, mutta ainakin roomalaiset uskoivat yleisesti, että juuri kiljuvat siat olivat tehokas ase elefantteja vastaan: *elephantos porcina vox terret* (Seneca, *De ira 2,11,5*). Pyrrhoksen Italian sotaretkelle tappio Malventumissa merkitsi auttamaton päätetystä.

Karthagolaiset

Karthagolaiset hankkivat norsunsa pääasiassa Mauretaniasta ja Numidiasta, mutta Hannibalilla näyttää olleen myös joitakin intialaisia elefantteja (*Scullard 1974 s. 148 ja 176*). Kathagolaiset käyttivät ensimmäisen kerran sotanorsuja varmuudella vuonna 262 Sisiliassa roomalaisia vastaan ensimmäisen puunilaissodan aikana.

Seuraavan he käyttivät niitä roomalaisia vastaan roomalaisten vuonna 256–255 eKr. Afrikkaan tekemän sotaretken aikana. Maihin

nousseet roomalaiset valtasivat Tunisin kaupungin aivan Karthagon läheisyydestä ja pakottivat säikähtäneen vihollisensa pyytämään rauhaa. Roomalaisten asettamat ylivoimaisen raskaat ehdot kuitenkin rohkaisivat karthagolaiset äärimmäiseen vastarintaan. He kouluttivat armeijansa uudelleen spartalaisen palkkasoturin, Ksanthippoksen, neuvojen mukaisesti. Hän opetti ahtaalle joutuneille karthagolaisille nimenomaan ratsuväen ja elefanttien tehokasta käyttöä ja niiden avulla roomalaiset lyötiin lopulta perusteellisesti. Karthagon lähellä käydyssä ratkaisutaistelussa roomalaisten armeija tuhottiin lähes kokonaan ja heidän Afrikkaan suuntautunut sotaretkensä epäonnistui täydellisesti.

Karthagolaisilla näyttää tämän jälkeen olleen säännöllisesti armeijoissaan norsuosastoja mutta ratkaisevampaa merkitystä niillä ei taistelujen kulkuun ensimmäisessä eikä toisessakaan puunilaissodassa enää ollut. Roomalaiset oppivat nopeasti keinot niiden torjumiseksi. Niitä vastaan käytettiin kevyesti aseistettuja osastoja, joiden sinkoamat nuolet, keihäät ja palomukset osoittautuivat varsin tehokkaiksi. Haavoittuneet ja voimakkaiden kipujen valtaan joutuneet eläimet olivat vaikeasti hallittavia ja tuottivat suunniltaan joutuessaan usein enemmän vahinkoa omille kuin vihollisen joukoille. Ne saattoivat joutua paniikkiin myös voimakasta äkillisistä äänistä, kuten Zaman taistelussa vuonna 202, jossa Hannibalin norsut pillastuivat merkkitorvien yhtäaikaisestä soitosta.

Osa eläimistä kääntyi tässä taistelussa Hannibalin oman ratsuväen kimppuun, osa syöksyi roomalaiset kevytaseisten ohjaamina suoraan roomalaisten linjoihin jätettyjen aukkojen läpi koskematta lainkaan raskasaseista jalkaväkeä. Hannibalin 80 norsusta 11 kuoli tässä taistelussa, loput ilmeisesti jäivät voittajien, roomalaisten, sotasaaliiksi. Vuonna 201 tehdyssä rauhansopimuksessa karthagolaisten täytyi luovuttaa kaikki sotanorsunsa roomalaisille.

Roomalaiset

Karthagolaisten armeijoissa norsuilla oli merkittävä osuus. Entä Rooman armeijassa? Vuosina 200–188 ja 171–168 eKr. hellenistisiä ruhtinaita vastaan käydyissä sodissa heidän armeijassaan oli mukana (Rooman kanssa liitossa olleen) Numidian kuningas Masinissan lähettämiä norsuja. Roomalaisten käyttämät osastot olivat pieniä ja niillä oli jonkin verran merkitystä makedonialai-

sia vastaan käydyissä Kynoskefalaen (v. 197 eKr.) ja Pydnan (168) taisteluissa.

Vähässä-Aasiassa Magnesian luona vuonna 190 eKr. käydyssä taistelussa Lucius Cornelius Scipio ja Gnaeus Domitius Ahenobarbus pitivät viisaasti 16 norsuaan reservissä ja antoivat jalkaväen hoitaa seleukidikuningas Antiokhos III:n lukumäärältään suuremman elefanttiasaston, jossa oli 54 intiannorsua, jotka olivat roomalaisten afrikkalaisia norsuja kookkaampia ja kantoivat taistelu-torneja.

Aikaisemmissa sodissaan roomalaiset olivat oppineet tehokkaat keinot sotanorsujen voittamiseksi. He olivat lakanneet myös pelkäämästä niitä. Myöhemmin vuonna 188 eKr. Apameassa tehdyn rauhansopimuksen mukaan Antiokhos III:n oli luovutettava kaikki sotanorsunsa roomalaisille, jotka taas sen lahjoittivat ne liittolaiselleen Eumeneelle, Pergamonin kuninkaalle. Itse he eivät olleet niistä sotilaallisena välineenä kiinnostuneet.

Kaksiteräinen miekka

Edellä on käynyt ilmi, että hellenistisen aikakauden armeijoissa norsuilla oli merkittävä osuus ja niillä voitiin toisinaan voittaa myös taisteluita. Kaikki sotapäälliköt eivät kuitenkaan niitä käyttäneet. Hellenistisen ajan historian spesialisti J. Seibert on huomauttanut, että ajan todelliset sotilaalliset nerot (Aleksanteri Suuri, Scipio Africanus ja Julius Caesar) eivät käyttäneet sotanorsuja armeijoissaan. Niitä tarvitsivat vähemmän lahjakkaat komentajat, jotka olivat liikaa vaikuttaneet niiden voimasta (Seibert 1973 s. 361). Seibert kuitenkin unohtaa tässä arviossaan mm. Hannibalin ja Pyrrhoksen, jotka molemmat kuuluivat ehdottomasti antiikin ajan kenraalikunnan eturiviin. Myöskin Seleukos Nikator, jolla oli käytössään aikakauden suurimmat norsujoukot, voidaan lukea aikakauden parhaimpiin komentajiin.

Pohjimmiltaan Seibert on kuitenkin oikeassa. Monissa taisteluissa nähtiin, että elefantit olivat ”kaksiteräinen miekka” tai *genus anceps*, kuten historioitsija Livius asian ilmaisee (Liv. 27,14). Ne olivat tehokkaita aseita kyllä niitä sotajoukkoja vastaan, jotka eivät olleet niitä aikaisemmin kohdanneet. Varsinkin hevoset pelkäsivät niitä. Suotuisissa olosuhteissa ne saattoivat olla jopa ratkaiseva ase: Ipsoksessa, taistelussa kelttejä vastaan ja Pyrrhoksen voitoissa roomalaisista (Gabel 2002 s. 297). Norsut olivat kuitenkin myös taipuvaisia vaukkoontumaan

äkillisistä voimakkaista äänistä ja olivat erityisen epäluotettavia haavoituttuaan tai kun norsuajaja surmattiin (Scullard 1974 s. 249).

Taisteluinnon kohottamiseksi sotanorsuille juotettu viini saattoi myös olla taistelussa enemmän haitaksi kuin hyödyksi. Lisäksi norsujen hankinta, totuttaminen, kouluttaminen ja ruokahuolto muodostivat varmasti suuren logistisen ongelman ja herättivät väistämättä kysymyksen, olivatko norsut todella vaivanarvoisia.

Ehkä juuri näistä syistä käytännölliset roomalaiset eivät koskaan todella innostuneet sotanorsujen käytöstä suuremmissa määrin. Lisäksi kokeneet joukot kykenivät tehokkaasti eliminoimaan vihollisen hyökkäävät norsuosastot, se oli havaittu Zaman ja Magnesian taisteluissa. Sotanorsujen teho perustui enemmän niiden herättämään kauhuun kuin niiden todella aikaan saamaan tuhoon. Kokeneita joukkoja vastaan niillä ei ollut juuri mahdollisuuksia.

Roomalaiset olivat lisäksi konservatiiveja: he luottivat ensi sijassa raskasaseiseen jalkaväkeensä, jonka ohessa käytössä oli myös rajallinen määrä ratsuväkeä. Roomalaisille paras tapa voittaa taistelu oli käyttää jalkaväkilegioonia. Roomalaisten elefanttien käyttö rajoittui pääasiassa niiden esiintymiseen julkisissa näytännöissä, voittoisien sotapäälliköiden triumfikulkeissa ja gladiaattori-taisteluissa sekä sirkuksessa että amfiteattereissa (Giebel 2003 s. 91-92).

KIRJALLISUUTTA

- Castrén, P. & Pietilä-Castrén, L. (2000): *Antiikin käsikirja*. Keuruu.
- Delbrück, H. (1920): *Geschichte der Kriegskunst, Erster Teil: Das Altertum*. Berlin.
- Diamond, J. (2003): *Tykit, taudit ja teräs*. Engl. alkuteoksesta *Guns, Germs and Steel* suomentanut Kimmo Pietiläinen. Helsinki.
- Gabel, R.E. (2002): *Cavalry Operations in the Ancient Greek World*. Norman.
- Giebel, M. (2003): *Tiere in der Antike: Von Fabelwesen, Opfertieren und treuen Begleitern*. Stuttgart.
- Grainger, J.D. (1990): *Seleukos Nikator: Constructing a Hellenistic Kingdom*. London-New York.
- Keller, Otto (1909-1913): *Die Antike Tierwelt I-II*. Leipzig.
- Kromayer, J. & Veith, G. (1903-31): *Antike Schlachtfelder I-IV*. Berlin.
- McCall, J.B. (2002): *The Cavalry of the Roman Republic: Cavalry combat and elite reputations in the middle and late Republic*. London-New York.
- Scullard, H.H. (1974): *The Elephant in the Greek and Roman World*. Great Britain.
- Seibert, J. (1973): ”Der Einsatz von Kriegselefanten. Ein militärgeschichtliches Problem der antiken Welt”. *Gymnasium* 80 s. 348-62.

Strobel, K. (1991): "Die Galater im hellenistischen Kleinasien: historische Aspekte einer Hellenistischen Staatenbildung". Teoksessa Seibert, J. (Hg), *Hellenistische Studien. Gedenkschrift Für Herrmann Bengtson (Münchener Arbeiten zur alten Geschichte 5)* s. 101-34. München.

Strobel, K. (1996): *Die Galater. Geschichte und Eigenart der keltischen Staatenbildung auf dem Boden des hellenistischen Kleinasien (Untersuchungen zur Geschichte und historischen Geographie des hellenistischen und römischen Kleinasien I)*. Berlin.

Tuomisto, P. (2002): *Röman konsulit*. Hämeenlinna.

Vranopoulos, E.A. (1975): "War Elephants of the Hellenistic Period". (Greek with English Resume), *Platon* 27 s. 130-46.

Wörle, M. (1975): "Antiochos I., Achaios der Ältere und die Galater. Eine neue Inschrift in Denizli". *Chiron* 5 s. 59-87.

Kirjoittaja on FL ja vapaa tutkija.